

İŞDE KENDİLİK KONTROLÜ ÖLÇEĞİ'NİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Yrd. Doç. Dr. Leman BİLGİN

Anadolu Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışma Ekonomisi Bölümü

Doç. Dr. Gönül Kırcaali-İFTAR

Anadolu Üniversitesi

Engelliler Araştırma Enstitüsü

ABSTRACT

The present study intended to analyze the construct validity and reliability of the Work Locus of Control Scale. The subjects of the study were 197 individuals from nine different job categories. Construct validity of the 16 item scale was examined by factor analysis whereas reliability of the scale was assessed by item analysis. After the varimax rotation, all eight items representing internal locus of control loaded on Factor 1 and five of the eight items representing external locus of control loaded on Factor 2. The internal consistency coefficient was found to be .77 by Cronbach alpha analysis. Hence, the validity and reliability of the new version of the Work Locus of Control Scale was proven to be sufficient.

ÖZET

Bu çalışmada, İşde Kendilik Kontrolü Ölçeği'nin Türkçe uyarlamasının yapı geçerliği ve güvenilirliği incelenmiştir. Araştırmanın deneklerini, dokuz farklı kategoride toplanan işlerde çalışmakta olan toplam 197 işgören oluşturmuştur. Onaltı maddeden oluşan ölçeğin yapı geçerliği faktör analiziyle, güvenilirliği ise madde analiziyle incelenmiştir. Varimax rotasyonu sonucunda, içsel kendilik kontrolüyle ilişkili sekiz maddenin tümü birinci faktörde; dışsal kendilik kontrolüyle ilişkili maddelerden beşi ikinci faktörde toplanmıştır. Cronbach alpha testi sonucunda ise, ölçekte kalan 13 maddenin iç tutarlık katsayısı .77 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak, İşde Kendilik Kontrolü Ölçeği'nin 13 maddesinin yeterli yapı geçerliği ve güvenilirlik özelliklerine sahip olduğu belirlenmiştir.

GİRİŞ

Kendilik kontrolü (locus of control), kişinin, ulaştığı olumlu ya da olumsuz sonuçların ne derece kendi davranışları tarafından belirlendiğine olan inancına ilişkin bir kavramdır. İki uçlu bir boyut olan bu kavram Rotter (1975) tarafından geliştirilmiştir.

Kendi kaderlerini kendilerinin yönettiklerine inanan, başlarına gelen olayların sorumluluğunu üstlenen bireyler, 'içsel kendilik kontrollü' olarak nitelendirilir. Yaşamlarının başkaları tarafından kontrol edildiğine inanan, kendilerini kaderin piyonları olarak gören, yaşadıkları olaylardan başkalarını sorumlu tutanlar ise, 'dışsal kendilik kontrollü' bireylerdir ¹.

Kendilik kontrolünün daha çok içsel ya da dışsal olması, iş ortamındaki bireyin tutum ve davranışlarında belirleyici olan bir kişilik özelliğidir. Kendilik kontrolü büyük ölçüde dışsal olan işgörenlerin örgütsel amaçları benimsemeleri, işleriyle ve örgütle bütünleşmeleri, içten güdülenmeleri oldukça zor görünmektedir. Bu kişilerin işlerinde

¹ P.E. Spector, "Behavior in Organizations as a Function of Employee's Locus of Control", *Psychological Bulletin* (Mayıs, 1982), s.482;498.

daha az tatmin duyduklarını, iş ortamında daha çok yabancılaştıklarını ve kendilerini işlerine daha az verdiklerini gösteren bulgular vardır. Söz gelimi, performansları düşük olarak değerlendirildiğinde, bunu amirlerinin ön yargılı oluşuna, iş arkadaşlarına ya da kendi kontrolleri dışındaki faktörlere yükleme eğilimi gösterirler ². İçsel kendilik kontrolü yüksek olanların ise düşük performansları için kendilerini sorumlu görmeleri, dolayısıyla, bunu düzeltmek için çaba göstermeleri, içten güdülenmeleri, işlerinde daha çok sorumluluk üstlenmeye istekli olmaları beklenir.

Kendilik kontrolünü genel olarak saptamaya yarayan ölçeklerin yanısıra, özellikle işde kendilik kontrolünü belirlemek amacıyla Spector (1988) tarafından geliştirilmiş bir ölçek bulunmaktadır. İş hayatına ilişkin sorular içermesi nedeniyle bu ölçeğin, iş ortamındaki davranışları inceleyen araştırmalarda kullanılması önerilmektedir ³Kendilik kontrolünün daha çok içsel ya da dışsal olmasının iş hayatındaki önemi düşünülürse, bu ölçeğin ülkemiz koşullarına uyarlanarak örgütlerde kullanılmasının yararı göz ardı edilemez.

İşde Kendilik Kontrolü Ölçeği'nin İngilizcesiyle ilgili uyum geçerliği ve iç tutarlık bulguları bulunmakla birlikte (Spector, 1988), yapı geçerliği çalışmasına rastlanmamıştır. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, bu ölçeğin Türkçe uyarlamasının yapı geçerliğini ve güvenilirliğini incelemektir.

YÖNTEM

Denekler

Araştırmanın deneklerini, dokuz farklı kategoride toplanan işlerde çalışmakta olan toplam 197 işgören oluşturmuştur. Bu kategoriler aşağıda yer almaktadır:

² S.P. Robbins, **Organizational Behavior: Concepts, Controversies, Applications** (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1996), s.94;98.

³ P.L. Storms ve P.E. Spector, "Relationships of Organizational Frustration With Reported Behavioral Reactions: The Moderating Effect of Locus of Control, **Journal of Occupational Psychology**, C.60, s.227;234.

- 1.Satış elemanı: Mağazalarda tezgahtar ya da kasiyer olarak çalışmakta olanlar.
- 2.Hekim, vb.: Çeşitli uzmanlıklara sahip hekim, diş hekimi ve eczacı.
- 3.Hemşire, vb.: Hemşire ve hastabakıcı.
- 4.Teknisyen.
- 5.Büro elemanı.
- 6.Öğretim elemanı: Öğretim üyesi ve öğretim yardımcısı.
- 7.Bankacı: Bankada çalışan yönetici dışındaki personel.
- 8.Yönetici: Mağaza, banka, vb. yöneticisi.
- 9.İşçi: İş yerlerinde temizlik, yemek, çay gibi personelin gereksinim duyduğu hizmetleri veren personel.

Her bir iş kategorisinde yer alan deneklerin yüzdelik dağılımları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1

Deneklerin İş Kategorilerine Dağılımı

Kategori	%
Satış elemanı	14.1
Hekim, vb.	7.6
Hemşire vb.	7.6
Teknisyen	7.1
Büro elemanı	15.9
Öğretim elemanı	21.2
Bankacı	14.7
Yönetici	7.1
İşçi	4.7

Deneklerin cinsiyetlerine bakıldığında, % 53.8’inin kadın, % 46.2’sinin ise erkek olduğu görülmektedir.

Ölçü Aracı

Spector (1988) tarafından geliştirilmiş olan ve Bilgin (1993) tarafından Türkçeye uyarlanmış olan 'İşde Kendilik Kontrolü Ölçeği'nde 16 madde yer almaktadır. Bu maddelerin yarısı içsel kendilik kontrolüyle; yarısı ise dışsal kendilik kontrolüyle ilişkilidir. Ölçü aracında dörtlü dereceleme kullanılmıştır

- A: Katılıyorum
- B: Biraz katılıyorum
- C: Pek katılmıyorum
- D: Katılmıyorum

BULGULAR VE YORUM

Onaltı maddeden oluşan İşde kendilik Kontrolü Ölçeği'nin yapı geçerliği faktör analiziyle, güvenilirliği ise madde analiziyle incelenmiştir. İstatistiksel analizler SPSS paket programıyla yapılmıştır.

Ölçü aracına deneklerin verdikleri yanıtlar öncelikle puanlara dönüştürülmüştür. Puana dönüştürme işleminde, dışsal kendilik kontrolüne ait maddelerin seçeneklerine, A: 1, B: 2, C: 3, D: 4 şeklinde; içsel kendilik kontrolüne ait maddelerin seçeneklerine ise, ters yönde, 4'ten başlayıp 1'e doğru puanlar verilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliğini değerlendirmek amacıyla yapılan faktör analizinde, varimax rotasyonu tekniği kullanılmıştır. Ölçeğin, kuramsal olarak iki boyuta sahip olmasından hareketle, analizde faktör sayısı ikiyle sınırlandırılmıştır. Varimax rotasyonunda, .3'ün üzerinde faktör yüküne sahip maddelerin faktörlere dağılması sağlanmıştır. Bu işlem sonucunda, 16 maddeden 13'ü iki faktörden birinde yer almıştır. Hangi maddelerin hangi faktörlerde yer aldığı incelendiğinde, içsel kendilik kontrolüyle ilişkili sekiz maddenin tümünün birinci faktörde; dışsal kendilik kontrolüyle ilişkili maddelerden beşinin ise ikinci faktörde toplandığı görülmüştür. Dışsal kendilik kontrolüyle ilişkili maddelerden üçü ise iki faktörde de yer almayarak elenmiştir. Faktör analizi sonucunda ölçekte kalan 13 maddenin özellikleri Tablo 2'de; faktörlere ilişkin elde edilen bulgular ise Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 2**Faktör Analizi Sonucunda Maddelelere İlişkin Elde Edilen Bulgular**

	Ort.	SS	Faktör Yükleri	
			I	II
16. Çok para kazananla az para kazanan arasındaki temel fark şanstır.	1.79	1.00	.67	
13. Bir işgörenin işinde sivrilebilmesi için şanslı olması gerekir.	2.19	1.07	.66	
6. Para kazanmak temelde şansa bağlıdır.	1.95	0.95	.66	
10. İyi bir işte tutunmak için, neyi bildiğinizden çok kimi tanıdığınız önemlidir	2.29	1.08	.65	
5. İnsanın istediği işi elde etmesi, genellikle şans eseri olan bir durumdur.	2.36	1.11	.65	
8. Herkesin talep ettiği bir işi birinin elde edebilmesi için, üst mevkilerde bir akrabası veya arkadaşı olması gerekir	2.84	1.14	.62	
9. Terfiler çoğunlukla şans eseri olur.	1.69	0.90	.54	
12. Çok para kazanmak isteyen insan, gerekli kişileri tanımak zorundadır.	2.78	1.13	.44	
14. İşini iyi yapan insanlar genellikle bunun için ödüllendirilirler.	2.26	1.17		.73
15. İşgörenlerin çoğu amirleri üzerinde sandıklarından daha fazla etkiye sahiptirler.	2.55	1.07		.53
7. Çoğu insan, işini en iyi şekilde yapacak kapasitededir; yeter ki çaba gösterebilir.	1.50	0.85s		.52
11. Terfiler, işini iyi yapan işgörenlere verilir.	2.13	1.12		.51
2. Çoğu işde, insanın hedeflerine başarıyla ulaşma olanağı vardır.	1.69	0.93		.51

Tablo 3**Faktör Analizi Sonucunda Faktörlere İlişkin Elde Edilen Bulgular**

Faktör	Özdeğer	Varyans	Top. Varyans
		(%)	(%)
I	3.69	23.1	23.1
II	1.61	10.1	33.1

Madde analizi sonucunda elenen maddeler şunlardır:

1. Bir işe anlam ve önem kazandıran, onu yapmakta olan kişidir.
3. İnsan bir işten ne beklediğini biliyorsa, bunu kendisine verecek bir iş bulabilir.
4. İşgörenler, amirlerinin verdiği bir karardan memnun kalmadıkları takdirde, bu konuda bir şeyler yapmalıdırlar.

Faktör yüklerinin .6 ve üzerinde olması, literatürde 'çok iyi' olarak değerlendirilmektedir ve faktör analizi çalışmalarında en az 100 denekle çalışılması önerilmektedir ⁴ Bu ölçekte faktör analizi sonucunda ölçekte kalan 13 maddeden yedisinin faktör yükleri .6'nın üzerindedir; geriye kalan maddelerden ise biri dışındakilerin faktör yükleri .5'in üzerindedir. Bu bulgular, ölçeğin faktör analizi sonuçlarının oldukça iyi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, faktör analizi çalışmalarında en az 100 denekle çalışılması önerilmektedir (Kline, 1994; Lewis-Beck, 1994). Bu çalışmada 197 denekten veri toplanmış olması da, faktör analizi sonuçlarını güçlendirmektedir.

İşde Kendilik Kontrolü Ölçeği'nin güvenilirliğini değerlendirmek için, faktör analizi sonucunda ölçekte kalan 13 maddenin iç tutarlığı, madde analizi ile belirlenmiştir. Madde analizinde kullanılan Cronbach alpha testi sonucunda, 13 maddenin iç tutarlık katsayısı .77 olarak bulunmuştur.

Sonuç olarak, İşde Kendilik Kontrolü Ölçeği'nin 13 maddesinin yeterli yapı geçerliği ve güvenilirlik özelliklerine sahip olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, ölçeğin 13 maddeden oluşan yeni versiyonunun, iş yerlerindeki uygulamalarda ve konuyla ilgili araştırmalarda kullanılması önerilebilir.

⁴ P.Kline, **An Easy Guide to Factor Analysis** (UK: Routledge, 1994), M.S. Lewis;Beck, **Factor Analysis and Related Techniques** (UK: Sage, 1994).

KAYNAKÇA

BİLGİN L. Örgütlerde astların üstlerini etkilemek için kullandıkları taktiklerle içsel/dışsal kendilik kontrolünün ilişkisi ve bir uygulama. **Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.11, S.1;2, 1993.**

KLİNE, P. **An easy guide to factor analysis.** UK: Routledge., 1994.

LEWİS-BECK, **Factor analysis and related techniques.** UK: Sage, 1994.

ROBBINS, P.S. **Organizational behavior: Cencepts, controversies, applications.** Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1994.

ROTTER. J.B., Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control reinforcement. **Journal of Consulting and Clinical Psychology, C.43, 1975..**

SPECTOR, P.E., Development of the work locus of control scale. **Journal of Occupational Psychology, C.61, 1988**

SPECTOR. P.E., Behavior in organizations as a function of employee's locus of control. **Psychological Bulletin, Mayıs 1982.**

STORMS, P.L. ve SPECTOR, P.E., Relationships of Organizational frustration with reported behavioral reactions: The moderating effect of locus of control. **Journal of Occupational Psychology, C.60, 1987.**